

МАРКАЗИЙ ОСИЁ МУЛЬТИПЛИКАЦИЯ САНЪАТИДА МИЛЛИЙ ОБРАЗЛАРНИНГ БАДИИЙ ТАЛҚИНИ

Syuzichan5@gmail.com

Mamatxonova Shaxrizod Bahodir qizi

Аннотация.

Мазкур тезисда Марказий Осиё мультипликация санъатида миллий образларнинг шаклланиши ва уларнинг бадиий талқин хусусиятлари таҳлил қилинади. Миллий образнинг анимацион асарда персонажнинг ташқи қиёфаси, кийими ва орнаменти билангина эмас, балки унинг ҳаракат пластикаси, ранг ечими, композицион муҳити, миллий предметлар, меъморий белгилар ва фольклор манбалари билан ўзаро боғлиқ ҳолда шаклланиши асослаб берилади. Ўзбекистон, Қозоғистон ва бошқа Марказий Осиё мамлакатлари анимациясида миллий маданий мероснинг замонавий экран тилига мослаштирилишига алоҳида эътибор қаратилади. Тадқиқот натижасида миллий образ анимацияда тайёр этнографик белгилар йиғиндиси эмас, балки ижодкорнинг миллий-маданий материални қайта англаши натижасида юзага келадиган яхлит бадиий тизим экани таъкидланади.

Калит сўзлар: анимация, мультипликация, миллий образ, миллийлик, миллий идентификация, визуал образ, персонаж дизайни, фольклор, миллий эстетика, ранг, композиция, бадиий талқин.

Кириш

Замонавий визуал маданият тизимида мультипликация санъати нафақат кўнгилочар маҳсулот, балки миллий маданий хотирани сақлаш ва уни янги авлодга етказиш воситаларидан бири сифатида ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда. Анимацион асарнинг ўзига хослиги шундаки, унда адабий, фольклор ва тарихий материаллар ҳаракатланувчи визуал образга

айлантирилади. Шу жараёнда миллий маданиятга хос белгилар ҳам янги бадий шаклда намоён бўлади.

Марказий Осиё халқларининг бой фольклор ва эпик мероси минтақадаги анимация санъати учун муҳим ижодий манбалардан бири ҳисобланади. Ўзбек, қозоқ, қирғиз, тожик ва туркман халқларининг эртаклари, дostonлари, афсоналари, мифологик тасаввурлари ҳамда миллий-маиший маданияти анимацион образларни шакллантиришда турли даражада иштирок этади.

Шу нуқтаи назардан миллий образни фақат қаҳрамоннинг ташқи қиёфаси орқали белгилаш етарли эмас. Анимацияда образ ҳаракат, ранг, овоз, муҳит, композиция ва сюжет билан биргаликда идрок этилади. Демак, миллий образнинг бадий талқини комплекс ёндашувни талаб қилади.

Миллий образнинг визуал-пластик хусусиятлари

Анимацияда персонаж образи бир вақтнинг ўзида ҳам график, ҳам пластик, ҳам драматик хусусиятга эга. Персонажнинг юзи, кийими ва тана пропорциялари унинг ташқи қиёфасини белгиласа, ҳаракат суръати, имо-ишоралари ва сахнадаги пластик ечими унинг характерини очиб беради.

Шу сабабли миллий характерни визуаллаштиришда ташқи белгилар билан бир қаторда ҳаракат пластикаси ҳам муҳимдир. Масалан, эпик қаҳрамон образида жасорат ва матонатни ифодалаш учун унинг композициядаги ҳолати, ҳаракат динамикаси ва кадрдаги масштабидан фойдаланиш мумкин.

Миллий образнинг визуал шаклланишида костюм ва орнамент ҳам муҳим восита саналади. Бироқ миллий кийимни анимацион персонажга механик тарзда кўчириш образнинг бадий қийматини автоматик равишда оширмайди. Костюм персонажнинг характерини, давр ва муҳитни ифодалаши ҳамда умумий композиция билан уйғунлашиши лозим.

Ўзбек анимацияси бўйича тадқиқотларда ҳам миллийликни ифодалашда рассомнинг бадиий ечимлари ва визуал воситалари муҳим ўрин тутиши қайд этилган.

Фольклор манбасининг визуал образга айланиши

Марказий Осиё анимациясида миллий образларни шакллантирувчи асосий манбалардан бири халқ оғзаки ижодидир. Эртақ, дoston ва афсонада мавжуд персонажлар анимацияга кўчирилар экан, уларнинг бадиий табиати ўзгаради: сўз билан тасвирланган характер визуал ҳаракат, ранг, композиция ва овоз воситасида қайта яратилади.

Бу жараёни Қозоғистон анимацияси мисолида яққол кўриш мумкин. Амен Қайдаровнинг «Почему у ласточки хвост рожками?» («Қарлығаштың құйрығы неге айыр?») фильми қозоқ халқ эртаги асосида яратилган бўлиб, тадқиқотларда унда фольклор материали режиссёрлик ва визуал талқин орқали сезиларли даражада қайта ишлангани кўрсатилади.

Мазкур ҳолат миллий образнинг муҳим хусусиятини кўрсатади: фольклор манба миллий образнинг тайёр визуал кўриниши эмас. У ижодкор учун бадиий қайта талқин қилиш имконини берувчи асосдир.

Қозоғистон анимациясининг кейинги босқичларида ҳам миллий фольклор ва тарихий хотирага мурожаат қилиш давом этмоқда. Хусусан, «Muzbalak» фильмида анъанавий қозоқ мотивлари, табиатга муносабат ва катталар анъанаси каби элементлар миллий идентификация билан боғланган ҳолда талқин қилинган.

Миллий образ ва замонавий визуал тил

Замонавий анимацияда миллийлик анъанавий белгиларни айнан такрорлаш билан чекланмайди. Рақамли технологиялар персонаж дизайни, фон, ранг, ҳаракат ва визуал эффектларни янги усулларда ташкил этиш имконини бермоқда.

Бу жараён миллий образнинг шаклини ҳам ўзгартирмоқда. Қозоғистон анимацияси бўйича тадқиқотларда сўнгги давр персонажларида анъанавий элементларнинг актуаллашуви билан бир қаторда замонавийлик, универсаллик ва социомаданий ўзгаришларнинг таъсири кузатилиши таъкидланган.

Шунинг учун миллий образни “анъанавий” ва “замонавий” деб қатъий ажратишдан кўра, уларнинг ўзаро таъсирини ўрганиш мақсадга мувофиқ. Миллий орнаментнинг замонавий график шаклда қайта ишланиши, тарихий персонажнинг янги характер хусусиятлари билан тасвирланиши ёки анъанавий муҳитнинг рақамли анимация воситаларида яратилиши миллий эстетиканинг янги кўринишларини юзага келтиради.

Марказий Осиё анимациясида умумий ва ўзига хос белгилар

Минтақа анимациясида миллий образларнинг шаклланишида умумий маданий манбалар мавжуд бўлса-да, ҳар бир халқнинг визуал тили ўзига хос хусусиятларга эга.

Ўзбек анимациясида халқ эртаклари, дostonлар, классик адабиёт ва миллий-маиший муҳит муҳим манбалар сифатида намоён бўлади. Қозоғистон анимациясида эпик мерос, кўчманчи маданият ва миллий тарих билан боғлиқ образлар салмоқли ўрин эгаллайди. Қирғиз анимациясида тоғ, яйлов, кўчманчи турмуш ва миллий мусиқа билан боғлиқ визуал белгилар муҳим аҳамият касб этади. Тожик анимациясида фольклор ва мифологик сюжетлар образ яратишнинг муҳим манбаларидан бири сифатида намоён бўлади.

Бундай фарқлар миллий образнинг ягона қолип асосида шаклланмаслигини кўрсатади. Аксинча, миллий образ ҳар бир маданий муҳитнинг тарихий хотираси, эстетик қарашлари ва замонавий ижодий тафаккури билан боғлиқ ҳолда шаклланади.

Хулоса

Марказий Осиё мультипликация санъатида миллий образларнинг бадиий талқини кўп таркибли ва динамик жараёндир. Миллий образни яратишда персонажнинг ташқи қиёфаси, кийими ва орнаменти билан бир қаторда унинг ҳаракат пластикаси, ранг ечими, композицион муҳит, миллий предметлар, фольклор манбалари ва сюжет вазифаси ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Тадқиқот шуни кўрсатадики, миллийликни анимацион асарда тайёр этнографик белгилар йиғиндиси сифатида қабул қилиш бир томонлама ёндашув бўлади. Миллий образ ижодкор томонидан маданий мероснинг сараланиши, қайта англаниши ва замонавий анимация тилида қайта ифодаланиши натижасида шаклланади.

Шу билан бирга, замонавий технологияларнинг ривожланиши миллий образнинг мазмунини йўқотмасдан, унинг визуал шаклини янгилаш имконини бермоқда. Демак, Марказий Осиё анимациясида миллий образ анъана ва замонавийлик ўртасидаги ижодий мулоқот натижасида ривожланувчи бадиий категория сифатида намоён бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ҳайдарова Н. Т. *Ўзбек анимация санъатида миллийликнинг ифодаланиши*. – Тошкент: IMPRESS MEDIA, 2020. – Б. 387–391. Манбада ушбу иш Ўзбекистон анимациясида миллийликни ифодалашдаги рассомлик маҳорати ва визуал ечимларга бағишлангани кўрсатилган.
2. Ҳайдарова Н. Т. *Ўзбек анимация санъатида образ яратиш маҳорати*. – Тошкент, 2020.
3. Zawlacki J. *The Allegorical Aïdahar: An Animated Look at Kazakh National Identity* // Folklorica. – 2020. – Vol. 23. – P. 43–76. DOI: 10.17161/folklorica.v23i.14969.

4. Abitaeva G., Salim A. *Картина казахского фольклора в современных анимационных фильмах* // Central Asian Journal of Art Studies. – 2019. – Vol. 4, №1.

5. Абельдинов А., Жаманбаева Н. *Визуальная трансформация персонажей казахской анимации в условиях социокультурных изменений* // Central Asian Journal of Art Studies. – 2024.

6. Amanbayeva S. *Muzbalak and the Revival of Kazakh Folklore in Kazakhstan Animation* // Transcultural Influences in Soviet and Post-Soviet Animation. – 2026. – P. 272–284. DOI: 10.1075/clcc.19.13ama.

7. Buribekov O., Saluk R. G., Seidumanov S. *Ahmet/Aхмет Adlı Kazak Animasyon Filmi ve Bir Yesevî Efsanesi* // Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. – 2025. – №116.

